

самостійно. Робота організовується так. Учні засвоюють на уроках вихідні знання. Виділяють головні поняття теми і закономірності, установлюють за допомогою вчителя їхній зв'язок з узагальнюючими ідеями, розглядають практичне застосування вивчених закономірностей.

Очікувані результати за підсумками вивчення цього курсу можна сформулювати так: здатність учнів критично оцінювати інформацію природничо-наукового змісту; оволодіння елементами різних природничо-наукових дослідницьких методів та отримання уявлення про характер наукової діяльності; набуття вмінь використовувати природничо-наукові знання в повсякденному житті.

Література

1. Гуз К. Ж. Теоретичні та методичні основи формування в учнів цілісності знань про природу / К. Ж. Гуз. – Полтава: Довкілля. – К., 2004. – 472 с.
2. Ільченко В. Р. Компетентнісна модель освітньої галузі як необхідна умова ефективної освіти / В. Р. Ільченко // Український педагогічний журнал. – 2015. – № 1. – С. 163–171.
3. Проект Концепції профільного навчання в старшій школі [Електронний ресурс].
4. Локшина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.): монографія / О. І. Локшина. – К.: Богданова А. М., 2009. – 404 с.
5. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 // Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – 2012. – № 4-5.
6. Ільченко О. Г. Методичні рекомендації до організації кабінету довкілля / О. Г. Ільченко. – Полтава: Довкілля. – К, 2004. – 24 с.

УДК 159.98

Завадська М.С.,
магістрантка кафедри практичної психології ТНПУ ім. В. Гнатюка
zavama221@gmail.com
Науковий курівник: Чорна І.М.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології
ТНПУ ім. В. Гнатюка

ПСИХОЛОГІЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Проблема девіантної, агресивної поведінки потрапила до центру уваги соціологів, соціальних психологів, педагогів, працівників правоохоронних органів. В даний час серед науковців спостерігається підвищений інтерес до проблеми девіантної поведінки. Наукове вивчення відхилень здійснюється в психології, кримінології, патопсихології, соціології. У стадії становлення знаходиться новий науковий напрям – психологія девіантної поведінки. Завдання полягає у тому, щоб дослідити причини, умови, фактори, що

детермінують цей феномен, розробити методи його діагностики та корекції. Їх розгляд припускає пошук відповідей на ряд фундаментальних питань, серед яких питання про сутність категорії «норма» (соціальна норма) і про відхилення від неї. Агресія у підлітків проявляється як механізм самозахисту, акцентуації, або ж виникає внаслідок антипедагогічних дій дорослих із оточення підлітка [9].

Характер взаємин із вчителями і суб'єктивне ставлення до них змінюються протягом підліткового віку. Якщо провідним мотивом взаємин і спілкування молодших підлітків є прагнення отримати підтримку, заохочення вчителя за поведінку чи навчання, то в середньому підлітковому віці виникає прагнення до особистого спілкування з вчителем. Помітно, що з віком складається ситуація нарощування потреби в особистісному спілкуванні підлітків з педагогами і не завжди неможливість її задовольнити. Вчителю важливо знати причини агресивної поведінки та вміти здійснювати профілактичні заходи по запобіганню вербальної та фізичної агресії в дитячому колективі [8].

Дослідженню феномену агресії, агресивної поведінки людини в психології присвятили свої роботи А. Бандура, А. Басс, Л. Берковіц, Р. Берон, К. Бютнер, Г. Гекгаузен, В. Голлічер, Д. Річардсон, Д. Деннен, Р. Джін, Е. Доннерштейн, Д. Зілман, Б. Крейхі, К. Лоренц, Л. Портер, М. Раміреза, Ф. Рапс, Дж. П. Скотт, А. Сторр, С. Фешбек, І. Чорна, М. Чорний та інші.

Метою дослідження є виявлення основних чинників агресивної поведінки дітей підліткового віку.

Підлітковий вік – це один з найважливіших етапів життя людини. Цей вік нестабільний, вразливий, важкий і виявляється, що він більше, ніж інші періоди життя, залежить від реальностей довкілля. У підлітковому віці відбувається втрата дитячого статусу, хоча й зберігаються нереалістичні уявлення про власні привілеї і статус дорослих. Такому становищу сприяють і суб'єктивні враження: різкі фізичні зміни, мрії та ідеали, які починають уявлятися вже менш реальними, кризові зіткнення з самим собою і сім'єю, почуття самотності та прагнення швидше досягнути статусу дорослої людини [1, с. 2].

Вчені вважають, що підлітки відзначаються емоційною нестабільністю і амбівалентністю почуттів. Нестійкість емоцій обумовлюється значною невпевненістю підлітка відносно правильності вибору форм поведінки. Хоча нові почуття вже виникли, але вони не набули ще адекватних способів вираження чи точок прикладання. Мотивація підлітків характеризується, з одного боку, прагненням до самостійності і самоповаги, а з іншої – вони стикаються з регламентаціями, контролем, заборонами і вимогами дорослих. Такий конфлікт часто викликає імпульсивні, нестабільні, інколи важко передбачувані емоції [4; 5; 6; 7].

Підлітковий вік є одним із найбільш складних і проблемних у житті кожної особистості. У цьому віці виникають різноманітні труднощі соціальної адаптації, пов'язані з її психологічними особливостями, що особливо стосується підлітків з акцентуаціями характеру (В. П. Дворщенко, А. Е. Лічко). Труднощі такого роду нерідко викликають агресію з боку неповнолітніх, яка

тільки загострює їх. Проблема агресії є однією з найбільш гострих та актуальних. А. Басс стверджує, що агресія – це будь-яка поведінка, що містить загрозу або що наносить шкоду іншим [3, с. 4].

Висновки. Девіантна поведінка підлітків стає джерелом душевних страждань не тільки батьків, але самих підлітків, які нерідко самі стають жертвами з боку однолітків. Вчителі та, навіть, батьки нерідко самі провокують агресивну поведінку підлітків і закріплюють її своїми антипедагогічними діями.

Найпоширенішою мірою боротьби з девіаціями підлітка часто є різні санкції (погрози, зауваження, крик), які викликають у дітей відчуття страху, паніки, безнадійності і роздратування через те, що дорослі зовсім не хочуть зрозуміти їх і допомогти, навчити справлятися зі своїми негативними емоціями, помилковими світоглядними уявленнями, контролювати себе. Завдання сучасного педагога полягає саме в тому, щоб встановити стосунки, які базуватимуться на довірі, а також створити сприятливі умови для самовизначення, саморозвитку та становлення самосвідомості підлітка [9].

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у класифікації соціально-психологічних чинників агресивної поведінки дітей підліткового віку.

Література

1. Анцупов А. Я. Конфликтология: [учебник для вузов.]. / А. Я. Анцупов, А.И. Шипилов. – М.: ЮНИТИ, 1999. – 507 с.
2. Берковиц Л. Агрессия. Причины, последствия, контроль / Л. Берковиц. – М., 2001. – 512с.
3. Выготский Л.С. Педология подростка [собр. соч. в 6-ти т.]. – Том 4. Детская психология. / Л. С. Выготский. – М.: Педагогика, 1984. – С. 5-242.
4. Доллард Д. Фрустрация и агрессия / Д. Доллард, Н. Э. Миллер. – М., 1939.
5. Креч Д. Нравственность, агрессия, справедливость // Элементы психологии. Хрестоматия / Уклад. Д. Креч, Р. Кратчфилд, Н. Ливсон. – М, 1992. – С. 68 – 69.
6. Сельчинок К.В. Психология человеческой агрессивности / К. В. Сельченко. – Мн., 1999. – 656с.
7. Рапс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. / Ф. Рапс. – СПб.: Питер, 2000. – 624 с.
8. Чорна І.М. Психолого-педагогічна профілактика девіантної поведінки: метод. посіб. [для студ. вищ. навч. закл. спеціальностей психологія, практична психологія] / І.М. Чорна. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ, 2012. – 56 с.
9. Чорна І.М. Методи соціальної роботи з девіантними підлітками з формування позитивного досвіду поведінкових норм / І. М. Чорна, М. М. Чорний // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – С.158-165.